

S. Faragó Magdolna

A szociális képzésekről – oktatáspolitikai megközelítésben

A Szerkesztőség felkérésére azokat a gondolataimat foglalom össze, amelyeket a szociális képzés felsőoktatási referenseként másfél éves minisztériumi munkám során az MKM-ben szerzett tapasztalataim alapján szűrtem le. Hogy ezeket szélesebb összefüggésbe ágyazhassam, elkezdtem keresni a tapasztalt problémák „gyökerét” is. Így jutottam el az oktatás-irányítás jogi és szervezeti kérdéseihez, melyekben – ezt mindjárt előrebocsátom – laikus vagyok. A felsőoktatás pedagógiai, pszichológiai, gyógypedagógiai és tanárképzési illetve szociális szakképzési területének oktatáspolitikai kérdéseiben munkaköröm és szakképzettségem folytán felelősséggel merek nyilatkozni, míg az irányítást érintő jogi és szervezeti-működési témában idegen vizekre eveztem, ezért saját egyéni véleményemet, meglátásaimat fogalmazom meg.

Bevezetéképpen jogszabályokat elemzek. Ez nehezen emészthető, száraz olvasmány, de témánk szempontjából szerintem nagyon is fontos. Számomra is meglepő következtetésekhez jutottam ezen az úton, amelyek mérlegelésre érdemes szempontokat jelenthetnek a további munkához.

*

A kormányzati munkamegosztás megváltozásáról szóló 1990. évi LXVIII. törvény, majd az erre alapozódó egyes kormányrendeletek közül elsősorban a népjóléti miniszter 49/1990. (IX.15) számú, illetve a művelődési és közoktatási miniszter feladat- és hatásköréről szóló 47/1990. (IX.15) számú – azóta módosított – kormányrendeletek alapján tekintem át a szociális jellegű képzések irányítási szempontú felelősségi körét.

A legfontosabb tudnivaló, hogy a népjóléti miniszter ágazati irányítói jogköre terjed ki (a 3. §-t idézem) mind a „szociális és egészségügyi tevékenységre illetőleg ellátásra”, mind a „család-, gyermek- és ifjúságvédelemre, az ilyen tevékenységet folytató szerv jogállásától és alárendeltségétől függetlenül”. Az 5. § részletezi pontosan, hogy a miniszter szociális, család- és ifjúságpolitikai feladatai jogkörében mi az, amiben meghatározói, kidolgozói, résztvevői, irányítói, közreműködői stb. feladatai vannak. Erdemes mindezt szó szerint is idézni, hogy néhány következtetést levonhassunk belőle.

Mindenekelőtt azt a következtetést, hogy a szociális ellátás és a család-, gyermek- és ifjúságvédelem állami ellátásának feladatai mindig egymás mellett szerepelnek, tehát e két feladat nyilvánvalóan összefügg.

A másik következtetés, amellyel már saját munkaterületemhez, a felsőoktatáspolitikához közelítek, hogy a népjóléti miniszter határozza meg nemcsak a fenti területek állami ellátásának feladatait és intézményrendszerét, de a működés személyi és tárgyi feltételeit is. A 2. § a) bekezdésében ez a feladat még konkrétabban jelenik meg: *a miniszter általános ágazati feladatainak körében „irányítja, összehangolja és szervezi (...) az egészségügyi, a szociális, a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi szakemberképzést, szakképzést és szakosító továbbképzést”.*

Ugyanakkor azonban a felsőfokú szakképzés és benne a szakosító továbbképzés központi ágazati irányítását a művelődési és közoktatási miniszter látja el (az MKM-re vonatkozó kormányrendelet 2. §-a szerint), melynek alapján jelenleg a felsőoktatási törvény előkészítése folyik. A szakképzés, a szakmai oktatás központi irányítása viszont a munkaügyi miniszter feladata – emez a készülő szakoktatási törvényben konkretizálódik majd.

5.§ A miniszter szociális, család- és ifjúságpolitikai feladatai körében

a) meghatározza

- a szociális ellátás, a család-, gyermek- és ifjúságvédelem állami ellátásának feladatait és rendszerét;
- a szociális ellátás, a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi ellátás intézményeinek feladatait;
- a feladatok ellátásához szükséges intézményrendszer működésének személyi és tárgyi feltételeit;
- a családalapítás és a gyermeknevelés támogatásának rendszerét;
- a társadalmi beilleszkedési zavarok megelőzéséhez szükséges feladatokat;
- a hátrányos helyzetű rétegek gondozásának feladatait;
- az egészségkárosodott személyek társadalmi életben való részvételét elősegítő feladatokat;

b) kidolgozza

- a foglalkozási rehabilitációs rendszert a munkaügyi miniszter közreműködésével;

c) részt vesz

- a lakáshoz jutás feltételeinek meghatározásában;
- a gyámügyi igazgatás rendszerének kialakításában, működési feltételeinek megteremtésében;

d) irányítja

- a szociális-, a gyermek- és ifjúságvédelem országos intézeteit;

e) az érdekelt szervek bevonásával kezeli a Rehabilitációs Alapot;

- f) közreműködik a hajléktalanok és a menekültek társadalmi beilleszkedésének elősegítésében;

- g) együttműködik az egyházi és más nem állami szférába tartozó szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményekkel;
- h) ösztönzi a lakossági karitatív csoportok működését;
- i) kialakítja a szakmai felügyelet rendszerét.

* Az 5. § d) pontjának 2., a Nevelési Tanácsadókra vonatkozó bekezdését a 158/1991 (XII.14) Korm. rendelet 4. §-a hatályon kívül helyezte.

A gyermek- és ifjúságvédelmet tekintve újabb – és kifejezetten az MKM szakmai irányítása alá tartozó – közös területen: a pedagógusképzés vonalán találkozik a három tárca érdekeltsége, minthogy a Népjóléti Minisztérium által fenntartott ezen intézményekben pedagógusként alkalmazták szakembereik jó részét. A fenntartó Népjóléti Minisztérium mellett – amely tehát a szakembergárdát és elvileg a szakemberképzést meghatározza – a pedagógus munkakörök meghatározásában a készülő közoktatási törvény, a pedagógusképzés és -továbbképzés terén pedig az új felsőoktatási törvény, a középfokú szakképzésben viszont a MÜM-ben előkészített szakoktatási törvény lesz az irányadó.

A népjóléti tárca tehát nemcsak felelős szociális illetőleg gyermek- és ifjúságvédelmi intézményhálózata szakemberképzésében, de ez utóbbi területen – a pedagógusképzés és -továbbképzés tekintetében – a képzésben érdekelt főhatóság is.

Még szorosabbá teszi ezt az érdekeltséget a szociális jellegű képzés helyszínét jellemző alábbi sajátosság. Ugyan az első ilyen területre képző szakot, a főiskolai szintű „általános szociális munkás” szakot 1989-ben a népjóléti tárca (elődje) alapította meg, s a tárca három orvos-egyetemén (a SOTE, SZOTE, POTE kihelyezett karain) egyben indította is, de egy évvel később emellett amazokénál nagyobb létszámban (évi kb. 140 fővel) pedagógiai főiskolákon (BGGyTE, IPF) is indult ilyen képzés. Ezt az indokolta, hogy a személyi feltételek az oktatói felkészültség és a hagyományos társadalomtudományi jelleg miatt a pedagógusképző intézményekben voltak adottak, míg az orvos-egyetemen újólag kellett ilyen profilt kialakítani.

Még inkább így van ez az egyetemi szintű szociálpolitika szak esetében, mely képzés csak tudományegyetemen (ELTE, JPTE, KLTE, intézményenként átlagban évi 20-30 fővel) folyik, minthogy e képzés a szociológia bázisán, kezdetben posztgraduális szakosító képzési program kialakítása során formálódott olyan önálló külön szakká, melyben a közös indítás után főiskolai általános szociális munkás diploma kiadására is lehetőség van.

Jóllehet tehát a rendelet szerint a népjóléti tárca ágazati irányító jogkörébe tartozik a szociális szakemberképzés, e jogköre megkérdőjeleződik amiatt, hogy a tudományegyetemek bölcsészkarain (s újabban szakirányként a közgazdaságtudományi egyetemen is induló szociálpolitikus szakon) nemcsak a központi, hanem az ágazati irányítás is a művelődési miniszter jogköre.

E sajátos helyzet rendezésére 1991-ben a két tárca között államtitkári

szintű együttműködési szerződés jött létre. A szociális képzések irányításának ügyét ezzel – és a NM Szociális Képzési Bizottságának a megállapodás szerinti létrehozásával – rendezettnek tekinthetjük. Nem így áll a helyzet azonban a család-, gyermek- és ifjúságvédelem szakemberképzésével.

A tárcaközi szerződés burkolt formában (a prevencióra hivatkozva) érinti ugyan a család-, gyermek- és ifjúságvédelem számára szükséges szakemberképzésben is a népjóléti tárca szakirány szerinti felelősségét (s az erre létrehozott szak, a szociálpedagógia indításához kezdeti forrást is biztosított), de a rendeletből következően az e terület szakemberképzésében a szociális képzésekkel egyenrangú felelősségi köre nem domborodik ki.

Maga a Népjóléti Minisztérium belső szervezeti struktúrája sem kedvez e szoros kapcsolat létrejöttének, s ezáltal a két tárca közötti egyeztetést is megnehezíti. (Jómagam, aki a pedagógia- és pszichológia szakos képzést és a tanárképzést illetve a felsőfokú szociális képzéseket egyszemélyben fogom össze, eddig a népjóléti tárca három különböző főosztályának referenseivel kerültem más-más, ezzel összefüggő résztémában kapcsolatba.)

Sajnos ugyanez a hiányosság (az egybefüggő témának a szétosztása különböző főosztályokra az együttműködés koordinálása nélkül), jellemző tárcánkra is. Ráadásul a munkamegosztásnak más és más a szisztémája e két helyen. Míg a népjóléti tárca a szociális képzéseket irányítja a család-, gyermek- és ifjúságvédelemtől elkülönülten, a művelődésügyben a képzési szintek szerint húzódnak a kompetenciahatárok.

S mivel az irányítás szervezeti struktúrája egyik helyen sem kedvez az összetartozó témák együttes kezelésének, az információk hiányában sem a pedagógusok alkalmazása és képzése közötti, sem a képzésük és továbbképzésük közötti, sem a szociális jellegű képzések közép- és felsőfokú szintjei, sem a szociálpedagógiai vagy pedagógiai jellegű középfokú szakképzéseknek a pedagógusképzéssel és -továbbképzéssel (illetve a pszichológusképzéssel és -továbbképzéssel) való kapcsolata (nemhogy mindezek együtt) az érintett három tárca közös tervezésében nem lettek eddig még kimunkálva.

Kormányrendeletben is rögzített kezdeményezés történt ugyan az MKM, az NM és a MÜM közös cselekvésére – az ifjúságpolitika aktuális problémáinak a kezelésében. (Pontosabb információt erről utólag, e cikk megírása után, a közoktatási terület jogászainak kontrollálását kérve kaptam: „A Kormány hároméves intézkedési programja a gyermekek és fiatalok jövőjéért” című anyag, és pl. az MKM-re váró feladatok részprogramja tárcaközi együttműködésben már 1991-ben kidolgozásra került, a program azóta is folyik, s benne szerepel, hogy „kiemelten kell kezelni a pedagógusok és a pedagógusvezetők képzését és továbbképzését”. Csak éppen az érintett szakreferensek nem tudnak egymásról.) De a fentiek miatt, hogy csak a legutóbbi példát említsem, megtörténhetett, hogy a szociálpedagógus képzéseket folytató három főiskola (az Esztergomi Tanítóképző, az Egri Tanárképző és a Hajdúböszörményi Óvodapedagó-

gus-képző Főiskola) szakemberei mit sem tudtak annak az ifjúsági munkanélküliség kezelésére irányuló tárcaközi programnak a kidolgozásáról sem, amelynek célja az általános iskola után tovább nem tanuló hátrányos helyzetű gyermekeknek az iskolában tartása az ún. speciális 9-dik osztályok indításával. Az e gyermekek szocializációjának, személyiségének korrekciós fejlesztési programját, az őket foglalkoztató pedagógusok továbbképzését, a már megírt tankönyveket stb. a NM dolgozta ki. Ők legalábbis kontrollálhatták volna, és minden bizonnyal egymás kölcsönös hasznára tudták volna kamatoztatni ezeket a programokat, ha az információ – akár csak az MKM-en belül is – megfelelően áramolhatott volna.

Ugyancsak a szervezeti struktúra összehangolatlanságából eredő információhiány okozta, hogy a középfokú pedagógiai szakképzettséget adó pedagógiai asszisztens ill. a gyermekfelügyelő képzést az MKM az OKI-hoz telepítette, holott a pedagógusképzést – főként a szociálpedagógia szakosok képzését – folytató intézmények szakemberei legalább hasonló színvonalon volnának képesek ilyen tanfolyamok indítására, vagy legalábbis a képzési program kialakítására.

Visszakanyarodva, és konkrétan most már a felsőoktatásban folyó szociális illetve a család-, gyermek- és ifjúságvédelem témakörét érintő képzésekről szólva, szintén oktatáspolitikai természetű probléma merült fel a jelenleg folyó ún. „képesítési feltételek” kidolgozásával kapcsolatban is.

A készülő felsőoktatási törvényhez kapcsolódó szakirány szerinti illetékes tárcáknak az intézményi autonómia kiteljesedése folytán talán egyetlen szakmai jellegű feladata továbbra is az egyes szakok alapítása, indítása, szüneteltetése illetve megszüntetése, valamint – új feladatként – a képzés tartalmi szabályozásának korábbi módjai, a tantervek (majd azt követően a tantervi irányelvek) jóváhagyása helyett a törvényhez kapcsolódó képesítési feltételek jogszabályi formában történő előkészítése.

A képesítési feltételeket a kimenetszabályozási elvnek megfelelő, itt most nem részletezett szempontok alapján *szakok szerint kell meghatározni*.

E munkára az MKM Felsőoktatási és Tudományos Tanácsának képzési albizottsága szakbizottsági rendszert alakított ki. Ennek struktúrája olyan, hogy a témánkat érintő szociális képzések valamint az ezzel kapcsolatos (egészségügyi, jogi és közgazdasági) képzések szakjai és úgyszintén a szociális képzésekkel is érintkező témájú család-, gyermek- és ifjúságvédelmi szakismereteket magukban foglaló szakok (elsősorban a szociálpedagógia, de a gyógypedagógiai szakok közül a pszichopedagógia is, kisebb részben a pedagógia, pszichológia, és még kisebb, de nem jelentéktelen arányban, valamennyi pedagógus szak: az óvodapedagógus, a tanítói és az összes tanári szak) mind-mind más fő- vagy albizottságban határozhatnak meg. Hiányosság, hogy a bizottságok közötti horizontális kapcsolatok kialakításának módja szabályozatlan – tehát esetleges. Pedig most, a szakok belső tartalmának áttekintése idején lehetőség nyílne egy, a mainál ésszerűbb szakképzési struktúra kialakítására is. Olyan struktúra létrehozására, amely – a felsőoktatás-fejlesztési koncepciónak megfelelően – a

mainál kevesebb szakon konvertálhatóbb képzettséget nyújt. Emellett, a szakok közötti átmenetek és a több szakra azonosan építhető szakosító formájú speciális képzettségek kialakításával egyben az egyéni érdeklődés kielégítését, a tanszabadságot és a „piaci” igényekre való gyors reagálását is szolgáltni tudná.

Jól tudom, hogy a hiányolt tartalom szerinti koordinációt természetesen nem központi irányítással lehet megvalósítani. Nyugaton a szakmai kamarák, akkreditációs bizottságok stb. sok éve működnek. A felsőoktatási törvény is ily módon kívánja az autonóm intézményekben a képzés eredményességét, szakszerűségét társadalmilag kontrollálni. Átmeneti korszakunkban azonban véleményem szerint az intézmények szakmacsoportonkénti együttműködésének kialakítását a magunk eszközeivel szorgalmaznunk, ösztönöznünk kellene, a spontán módon létrejött szakmai szervezetek működését pedig minél hathatósabban lenne szükséges „menedzselni”, értékelni. E szempontból tartom nagy jelentőségűnek a szociális képzések szakembereinek az ún. *Iskolaszövetségben* történő tömörülését, s követendőnek a népjóléti tárca velük való kapcsolatát. E szakmai csoportosulás szervezettsége, stílusa, működése példaértékű, olyan, amely reményt ad, hogy a hiányzó oktatáspolitikai jellegű koordináció az egyes szakok, képzési szintek és határterületek között – ha küzdelmek árán is – mégiscsak megvalósul.

Javaslatokra tehát támaszkodnunk kell.

Együttműködési megállapodás

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium (Budapest, V. Szalay u. 10–14. – a továbbiakban: MKM) és a Népjóléti Minisztérium (Budapest, V. Arany J. u. 6–8. – a továbbiakban: NM) a hazai egyetemeken és főiskolákon folyó szociális szakember képzésre, annak finanszírozására és a képzéssel összefüggő kérdések kezelésére vonatkozóan a következőkben állapodnak meg:

I.

1. A szociális képzés tartalmára és szervezetére vonatkozóan megállapítják, hogy a korszerű felsőoktatási szemléletnek megfelelően egységes bázisra épülő, konvertálható képesítést nyújtó, kimenetszabályozással működő képzési formákat támogatnak.

2. A két tárca szakmai együttműködését folyamatosan főosztályi kapcsolattartással, felsőoktatási jogszabályokban előírt módon végzi. Az irányító tárca a szociális képzés szempontjából fontos, a jogszabályban nem szabályozott kérdésekben (pl. szak szüneteltetése) is kikéri a társtárca véleményét.

3. A főosztályok a szociális képzésre vonatkozó döntéseiket konszenzus alapján hozzák meg.

4. A paraprofessionális szakmák tekintetében véleményezéssel és információ-

val a főosztályok a jogszabályi előírásoktól függetlenül is készséggel állnak egymás rendelkezésére.

5. A NM a prevenció érdekében támogatja a szociális ismeretanyag megjelenítését a paraprofessionális (elsősorban pedagógus) szakmákban.

6. A NM a jogszabályi felhatalmazás értelmében szakértői testületet hoz létre a szociális képzés szakmai kérdéseinek kidolgozására, javaslatlétételre; amely bizottság munkája szorosan kapcsolódik a MKM irányítása alatt működő Felsőoktatási Tudományos Tanács munkájához.

7. Az együttműködési megállapodás a következő intézmények szociális képzéseire terjed ki:

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

általános szociális munkás – szociálpolitikus szak
 átlagos évfolyam, létszám: 25 fő nappali

Bárcei Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola

általános szociális munkás szak
 átlagos évfolyam, létszám: 50 fő nappali
 20 fő munka melletti

Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola, Szekszárd

általános szociális munkás szak
 átlagos évfolyam, létszám: 25 fő

Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs

általános szociális munkás–szociálpolitikus szak
 átlagos évfolyam, létszám: 25 fő

Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen

általános szociális munkás szaktanfolyam
 átlagos beiskolázási létszám: 20 fő

Esterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger

szociálpedagógus szak
 átlagos beiskolázási létszám: 36 fő

Vitéz János Tanítóképző Főiskola, Esztergom

szociálpedagógus szak – kísérleti támogatása
 átlagos évfolyam, létszám: 20 fő

Zsámbéki Tanítóképző Főiskola

családvédelmi szakkollégium és szakosodás
 átlagos évfolyam, létszám: 60 fő

II.

8. A NM 1989–1990. években a mellékelt egyedi szerződésekben feltüntetett összeggel járult hozzá a képzési feladatok ellátásához.

9. 1991. évben a fenti szakok működési feltételeire fordítható költségvetési kerettel a NM rendelkezik.

10. A NM a fenti szakok 1991. évi működésének biztosítására a MKM-nek szerkezeti jelleggel pénzeszközöket ad át.

11. Az egyes intézményekre megállapított 1991. évi 12 havi támogatási keret összegeket a melléklet tartalmazza.

12. Az Esterházy Károly Tanárképző Főiskolán induló képzés támogatását, valamint az 1991. szeptemberében induló évfolyamok időarányos többlettámogatását e megállapodás – 1991. május 15-ig az illetékes főosztályok által elfogadott – külön melléklete tartalmazza.

13. Az 1991. évet követően a szakok anyagi támogatása a MKM feladata.

14. Az NM az MKM szociális képzéssel kapcsolatos támogatási többletigényét a költségvetési tárgyalások során javaslataival támogatja.

15. Az MKM vállalja, hogy a továbbiakban az együttműködési szerződésben nevesített szakok folyamatos működtetéséről gondoskodik.

Budapest, 1991. március 20.

Biszterszky Elemér
államtitkár
Művelődési és Közoktatási
Minisztérium

dr. Jávor András
államtitkár
Népjelölti Minisztérium

A Magyar Filmintézet Filmkultúra-könyveinek új kötete:

Sándor Tibor
Órségváltás

A magyar film és a szélsőjobboldal a harmincas-egyvenes években

MEGJELENT:

Berkes Ildikó

Kurosawa Akira

Hirsch Tibor

BOSUN!

Greeneway-jegyzetek

A kötet megvásárolható az alábbi helyeken:

Örökmozgó (VII. Erzsébet krt. 39.)

Írók Boltja-Parnasszus Kiadó Kft. (VI. Andrassy út 45.)

Pont Könyvkereskedés (V. Mérleg u. 5.)

Magyar Filmintézet (XIV. Stefánia krt. 97., tel.: 1-429-599)